

12. Економіка підприємства / За ред. С.Ф. Покропивного: 2-е вд., перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2001. — 528 с.
13. *Ільяшенко С.Н.* Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — №3. — С. 12—19.
14. *Крамаренко Г.О.* Фінансовий аналіз і планування. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 224 с.
15. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. 3-тє вид., перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 460 с.
16. *Гончаров А.Б.* Фінансовий менеджмент. — Харків: ВД «ІН-ЖЕК», 2003. — 240 с.
17. *Бандурка О.М., Коробов М.Я.* Фінансова діяльність підприємства: Підручник. — К.: Либідь, 1998. — 312 с.
18. *Коробов М.Я.* Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств. Навч. посібник. — К.: Т-во «Знання», КОО, 2000 — 378 с.
19. *Крейнина М.Н.* Финансовая устойчивость предприятия: оценка и принятие решений // Финансовый менеджмент. — №2. — 2001.
20. Фінанси підприємств: Навч. посібник: Курс лекцій / За ред. д.е.н. проф. Г.Г. Кірейцева. — К.: ЦУЛ, 2002. — 268 с.
21. *Швиданенко Г.О., Олексюк О.І.* Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 192 с.
22. *Ізмайлова К.В.* Фінансовий аналіз: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2000. — 152 с.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2010 р.

УДК 332.8

А.Є. Буряченко,

канд. екон. наук, доцент, докторант,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМАТИКА ТА СПОСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ КОМУНАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті доводиться необхідність провадження широкомасштабних реформ у комунальній галузі. Аналізується наявний рівень надання комунальних послуг населенню. Пропонуються можливі способи вдосконалення фінансування комунальної сфери в Україні.

Ключові слова: місцеве господарство, житлово-комунальні послуги, місцевий бюджет, капітальні інвестиції, тарифна політика.

В статье обосновывается необходимость проведения широкомасштабных реформ в коммунальной отрасли. Анализируется существующий уровень предоставления коммунальных услуг населению. Предлагаются возможные способы улучшения финансирования коммунальной сферы в Украине.

Ключевые слова: местное хозяйство, жилищно-коммунальные услуги, местный бюджет, капитальные инвестиции, тарифная политика.

The article underlines the necessity of public utility system wide reforming in the Ukraine. The author analyses the existing level of providing the Ukrainian people with utility services, proposes the different ways of improvement of public utility system financing in the Ukraine.

Key words: local economy, housing and public utility services, local budget, capital investments, tariff policy.

Одним із ключових завдань формування соціально орієнтованої економіки є забезпечення високого рівня та якості життя населення, що, зокрема, передбачає задоволення найнагальніших потреб громадян у комфортному житлі, енергетичному, санітарно-технічному і гігієнічному та транспортному обслуговуванні. Зрозуміло, що належне задоволення названого комплексу потреб можливе лише за умови функціонування ефективно організованого і забезпеченого сучасними технологіями та обладнанням комунального господарства. До того ж, надаючи послуги, спрямовані на відтворення людського капіталу, а також комунальні послуги підприємствам, установам і організаціям, які необхідні для забезпечення нормального процесу їх господарської діяльності, суб'єкти господарювання цієї сфери створюють передумови для ефективного соціально-економічного розвитку як окремих адміністративно-територіальних формувань, так і країни в цілому [1, с. 214].

Комунальне господарство — складник житлово-комунального комплексу, який забезпечує надання необхідного обсягу санітарно-технічних, санітарно-гігієнічних, енергетичних і транспортних послуг мешканцям населених пунктів, а також здійснює відповідне комунальне обслуговування суб'єктів господарювання.

Так, Законом України «Про житлово-комунальні послуги» визначено, що головною метою діяльності комунального господарства є досягнення нормативного рівня забезпечення населення відповідними видами послуг та поліпшення якості обслуговування споживачів [2].

Оскільки питання забезпеченості послугами в комунальній сфері стосується майже кожного члена суспільства, воно, нині, постійно перебуває в полі зору як науковців, так і практичних працівників. Однією з основних перепон, що перешкоджають формуванню ефективного механізму функціонування підприємств комунального господарства, є брак фінансових ресурсів. Варто наголосити, що недостатній обсяг власних фінансових ресурсів, відсутність державної підтримки, неможливість залучення нових джерел фінансування призводять до дальшого загострення кризового фінансового становища в комунальному секторі. Саме тому дана проблематика є вельми актуальною та викликає багато наукових дискусій. Учені, які зосереджують свою увагу на даному напрямку досліджень: І. Запатріна [3], С. Смерека [4, 5], Г. Онищук [6], Є. Жемеренко [7], Т. Юр'єва [8], І. Луніна [9] та В. Толуб'як [10] — у свої працях розглянули становлення інституту комунальної власності в Україні та обґрунтували необхідність провадження реформ у комунальному господарстві. Утім, на нашу думку, недостатньо уваги в науковій літературі приділяється саме теоретичним аспектам реструктуризації комунальної сфери, можливим способам удосконалення фінансового забезпечення комунального сектору. Тож заповнити цю прогалину і є метою даної розвідки.

У даний час більшість підприємств комунальної галузі працюють фактично за рахунок тих ресурсних можливостей, що були нагромаджені до початку 1990-х років. Брак належного фінансування галузі призвів до суттєвого погіршення технічного стану основних фондів, підвищення аварійності об'єктів житлово-комунального господарства, збільшення непродуктивних витрат, що негативно позначилося на рівні та якості комунальних послуг. Крім того, набула гостроти проблема неефективного використання ресурсів, що пояснюється спрямованістю технологій, упроваджених ще за радянських часів, на екстенсивний розвиток галузі. Сьогодні, ясна річ, такі технології виявилися вкрай неефективними.

Монополізм на ринку комунальних послуг, невідпрацьованість правового механізму щодо відповідальності за кількість і якість їх надання унеможливають ефективний захист інтересів споживачів. У свою чергу, комунальні підприємства не мають відповідних фінансових стимулів до провадження виваженої тарифної політики та зниження нераціональних витрат. Більше того, складається така ситуація, коли підприємства галузі не мають достатніх коштів для утримання в належному стані комунальних

споруд, мереж, устаткування. У результаті погіршується технічний стан основних фондів, збільшуються питомі втрати та непродуктивні витрати, і як наслідок, знижуються рівень та якість комунальних послуг, що викликає обґрунтоване незадоволення споживачів і, відповідно, зменшення обсягів платежів.

Частка цілком амортизованих основних фондів комунального господарства у 1,5—2 рази вища, ніж в інших галузях. Так, повністю спрацьовані або перебувають в аварійному стані майже 30 % водопровідних і понад 25 % каналізаційних мереж, 25 % водопровідних очисних споруд, 20 % насосних станцій. На підприємствах комунальної теплоенергетики п'ята частина котлів експлуатується більш як 20 років, близько 30 % теплових мереж і теплових пунктів перебувають в аварійному стані. Не відповідає санітарним нормам майже половина сміттєзвалищ, а 90 % — екологічним нормативам, терміни їх експлуатації перевищують нормативні показники в кілька разів [11].

Для розв'язання невідкладних технічних завдань, що нагромадились, у найближчі кілька років треба залучити в комунальну галузь, за приблизними оцінками експертів, 18—20 млрд грн, що на сьогодні, на жаль, є малоімовірним. При цьому процес залучення приватного сектору в діяльність житлово-комунальних підприємств здійснюється повільно через фінансову нестабільність підприємств та за браку чітких і прозорих механізмів вибору орендаря чи концесіонера.

Отже, усе викладене свідчить про наявність системної кризи в галузі та про міжгалузевий характер назрілих проблем, для розв'язання яких, а також для забезпечення переходу до нової моделі стійкого функціонування житлово-комунального комплексу необхідно запровадити новітні методи управління, які б спиралися на законодавчо закріплені «правила гри».

В Україні немає економічних стимулів для залучення інвестицій у комунальну сферу, є недосконалими фінансові механізми забезпечення гарантій для залучення позичкових коштів на фінансування капітальних інвестицій у цю галузь. Водночас фінансові та кредитні установи не розглядають комунальну галузь як інвестиційно привабливу через значну фінансову нестабільність та законодавчу невизначеність.

Щодо чинної законодавчої та нормативної бази, то вона недостатня й недосконала, а тому не забезпечує правових засад реформування житлово-комунального господарства та взаємовідносин підприємств і організацій галузі та споживачів послуг. І хоч існує величезна кількість нормативно-правових актів, виданих різними

міністерствами та відомствами і так чи інакше пов'язаних з фінансуванням комунального господарства, але багато в чому вони не узгоджені між собою. Тобто, давно назріла потреба в розробленні та ухваленні єдиного кодексу законів, який би охопив усі засади фінансування та управління комунальним господарством.

Також конче треба розв'язати проблему неплатежів за наданні послуги підприємствами місцевого господарства. Однак слід зазначити, що в неплатежах винне не тільки населення, а великою мірою і держава, оскільки вона не забезпечила прозорого механізму формування тарифів та не створила відповідних економічних умов для взаємодії споживача та надавача комунальних послуг. Тож реформування комунального господарства — це об'єктивна потреба, продиктована життям, а також і станом галузі.

Варто наголосити, що для якнайшвидшого впровадження нововведень у рамках місцевого господарства потрібно на ринку комунальних послуг створити конкуренцію між житлово-експлуатаційними дільницями, а також стимулювати альтернативні форми управління житловим фондом з відповідним зниженням фінансування з місцевого бюджету. Так, розглядаючи ситуацію в комунальному секторі, можемо зазначити, що в нас сформувались два принципово різні типи монополій. По-перше, це штучна монополізація сфери надання комунальних послуг, хоча за умови забезпечення певних вимог цей ринок був би вельми конкурентоспроможний. Монопольне становище комунальних організацій з надання комунальних послуг виникає через поєднання в них функцій замовника і підрядника, керівника комунального фонду і виконавця робіт. По-друге, тепло-, водо-, електро- і газопостачання надається підприємствами, які належать до природних монополій, стосовно до яких необхідне державне регулювання. Тому боротьба з цими монополіями вимагає абсолютно різних підходів [9].

Окремо слід зупинитись на енергоощадній політиці в комунальному господарстві, головна мета якої — довести до раціонального і науково обгрунтованого рівня споживання гарячої та холодної води, теплової енергії, істотно знизити затрати палива й електроенергії на комунальні послуги. На сьогодні комунальні підприємства не несуть відповідальності за низьку якість послуг і втрати, які відбуваються з їхньої вини. Через те, що в більшості помешкань лічильників на тепло, гарячу та холодну воду, газ, оплата відбувається не за реально надану послугу, а за потенційну можливість її надання, тобто середній розрахунковий (нормативний) рівень.

Розв'язання окреслених завдань цілком перебуває в компетенції регіональних та місцевих органів влади. З метою впровадження ринкових відносин необхідно радикально змінити механізми фінансування житлово-комунального господарства, для того щоб створити фінансові передумови для становлення цієї сфери як галузі реальної ринкової економіки.

Перебудову системи управління комунальним господарством необхідно здійснювати за принципами:

- ліквідації негативних наслідків монополізму як в обслуговуванні комунального фонду, так і в його управлінні;

- захисту інтересів приватних підприємств, які прийдуть на ринок обслуговування житла;

- урахування особливостей існуючої фінансової діяльності комунальних підприємств [3, с. 9].

Виходячи з цього, завдання переходу до ринкових умов господарювання в комунальній галузі охоплює такі основні складники:

- поєднання різних форм власності підприємствами, що працюють у комунальному секторі;

- підвищення стандартів якості надання комунальних послуг;

- реформування тарифної політики на послуги комунального господарства;

- перехід на нову систему оплати комунальних послуг;

- створення дієвих механізмів залучення інвестицій у комунальне господарство.

Зміна форм власності має привести до нових форм управління та договірних відносин між замовником та виконавцем комунальних послуг. Укладання договорів передбачає наявність обов'язків щодо якості послуг, що надаються, та економічних санкцій за їх порушення.

Створення конкурентних відносин у комунальній сфері є головною метою переходу до змішаної (як державної, так і недержавної) форми утримання комунального господарства. Цей перехід рівною мірою стосується і приватного, і державного, і відомчого комунального фонду. Для забезпечення ефективності програм управління потрібно дотримуватися принципу справедливої та об'єктивної конкуренції у виборі організації-підрядника, з якою будуть укладатимуть угоди.

Конкурси на обслуговування комунальних потреб районів, що вже сьогодні провадяться в багатьох містах України, можуть стати основою демонополізації, розвитку конкуренції у сфері комунального господарства, а також залучення інвестицій у житлово-комунальну сферу.

Як бачимо, реформа в комунальній сфері назріла досить давно. Зволікання й далі з її провадження може взагалі призвести до колапсу в цій галузі. При цьому зауважимо, що кінцеві результати реформ у комунальному господарстві мають втілитись у наданні послуг установлених стандартів, якості проживання, переході до нового порядку фінансування галузі за рахунок платежів населення.

У функціонуванні комунального господарства наявні досить великі труднощі. Подолання їх необхідно розпочати з перегляду та законодавчого затвердження об'єктів комунальної власності, які можуть стати джерелом формування суттєвих доходів місцевих бюджетів. Кризовий фінансовий стан комунального господарства України потребує значних фінансових вкладень, зробити які за кошти Державного або місцевих бюджетів на даному етапі неможливо. Підвищення тарифів за комунальні послуги не розв'яже проблеми, оскільки населення України через низьку платоспроможність не в змозі оплачувати повну вартість послуг, що надаються. Отже, створення місцевих інвестиційних фондів, джерелом наповнення яких могли б бути кошти від приватизації об'єктів комунальної власності, від продажу об'єктів незавершеного будівництва, проведення тендерів на право оренди нежитлових приміщень, може стати одним з варіантів розв'язання проблеми фінансування житлово-комунального господарства. У світовій практиці, до речі, існує ще один досить ефективний спосіб залучення коштів через цільові інвестиційні місцеві позики. Проте в Україні він з огляду на низьку об'єктивних та суб'єктивних причин використовується надто обмежено.

Перебудова діючого господарського механізму має бути спрямована насамперед на те, щоб створити всі умови для інтенсифікації галузей платних послуг і зростання соціально-економічної ефективності обслуговування населення. Одночасно слід зважати на невисокий нині ступінь інтенсивних факторів зростання комунального господарства, а також на особливості досягнень науково-технічного прогресу в його підгалузях. Це значною мірою обумовлює потребу поетапної перебудови організаційно-економічного механізму, спрямованого на переорієнтування діяльності комунальної сфери на принципи самофінансування і комерційного розрахунку. Потребу розв'язання питання фінансового забезпечення галузей. Особливості житлово-комунальних послуг як товару та інші їхні риси, відмінні від решти продуктів, держава повинна враховувати у своїй економічній політиці.

Виходячи з розглянутих проблем доцільним є вивчення зарубіжного досвіду фінансування цієї вкрай важливої для розвитку

місцевого господарства та населення відповідного району галузі. Адже у країнах з розвиненою ринковою економікою нагромаджений неабиякий досвід організації комунального господарства в межах державного (муніципального) і приватного секторів. Детальне вивчення такого досвіду дасть можливість використати його для реформування житлово-комунального господарства в Україні, розвитку нових форм фінансування галузі.

Отже, практика країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що житлово-комунальний комплекс є ключовим компонентом економіки і за обґрунтованої соціально-економічної політики може використовуватись як рушій економічного зростання.

Література

1. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2004. — 864 с.
2. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» // zakon.rada.gov
3. *Запатріна І.В.* Бюджетна підтримка як елемент розвитку публічно-приватного партнерства в житлово-комунальній сфері // Фінанси України. — 2008. — № 4. — С. 3—11.
4. *Смерека С.Б.* Особливості антикризового управління в житлово-комунальному господарстві // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 1. — С. 93—97.
5. *Смерека С.Б.* Оцінка сучасного стану ЖКГ та обґрунтування можливості залучення та використання інвестиційних проектів у галузі // Формування ринкових відносин. — 2008. — № 10. — С. 65—69.
6. *Онищук Г.І.* Проблеми розвитку міського комплексу України: теорія і практика: Монографія / За ред. С. І. Дорогунцова.—К.: Наук. світ, 2003.—439 с.
7. *Жемеренко Є.В.* Актуальні проблеми становлення та розвитку комунальних відносин в Україні // Актуальні проблеми економіки.— 2005. — № 9. — С. 3—10.
8. *Юр'єва Т.П.* Економіка міського господарства: Навч. посіб. — Харків: ХДАМГ, 2002. — 670 с.
9. *Луніна І.О.* Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин. — К.: Наук. думка, 2006. — 431 с.
10. *Толуб'як В. С.* Підвищення ефективності підприємств комунальної власності у завданнях наповнення бюджетів місцевого самоврядування // Вісник Національної академії державного управління. — 2008. — № 2. — С. 257—263.
11. Сайт Міністерства житлово-комунального господарства // www.minjkg.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 21.05.2010 р.